

SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V NITRE

Fakulta agrobiológie
a potravinových zdrojov

Ústav rastlinných
a environmentálnych vied

Jana IVANIČ PORHAJAŠOVÁ – Peter ONDRIŠÍK
Mária BABOŠOVÁ – Kornélia PETROVIČOVÁ – Jana URMINSKÁ

OCHRANA A TVORBA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Nitra 2021

Vydala Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
vo Vydavateľstve SPU

Autori: doc. Ing. Jana Ivanič Porhajašová, PhD. (8,95 AH)
Ústav rastlinných a environmentálnych vied
FAPZ, SPU v Nitre

doc. Ing. Peter Ondrišík, PhD. (3,31 AH)
Ústav rastlinných a environmentálnych vied
FAPZ, SPU v Nitre

Ing. Mária Babošová, PhD. (5,68 AH)
Ústav rastlinných a environmentálnych vied
FAPZ, SPU v Nitre

RNDr. Kornélia Petrovičová, PhD. (1,84 AH)
Ústav rastlinných a environmentálnych vied
FAPZ, SPU v Nitre

doc. RNDr. Jana Urminská, PhD. (2,04 AH)
Ústav agropotravinárstva
FBP, SPU v Nitre

Recenzenti: prof. RNDr. Juraj Hreško, CSc.
Katedra ekológie a environmentalistiky
FPV, UKF v Nitre

doc. Ing. Ľuboš Vozár, PhD.
Ústav agronomických vied
FAPZ, SPU v Nitre

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 21. 10. 2021
ako skriptá pre študentov SPU.

Táto publikácia bola vytlačená na ekologickom papieri.

© J. Ivanič Porhajašová, P. Ondrišík, M. Babošová, K. Petrovičová, J. Urminská, Nitra 2021

ISBN 978-80-552-2389-6

OBSAH

ÚVOD	9
1. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	11
1.1. Definícia, pojem a význam životného prostredia.....	11
1.2. Zložky, rozdelenie, kategórie životného prostredia	12
1.3. Starostlivosť o životné prostredie.....	13
1.4. Charakteristika globálnych problémov životného prostredia.....	14
1.5. Štátna správa starostlivosti o životné prostredie v Slovenskej republike.....	18
2. TECHNICKÉ ASPEKTY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA.....	21
3. EKOLOGICKÉ ZÁKLADY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA	27
3.1. Rozdelenie ekológie	28
3.2. Prírodné prostredie, typy prostredia, podmienky prostredia a organizmus.....	30
3.3. Ekologické faktory prostredia	31
3.4. Zákon minima a zákon tolerancie	32
3.5. Formy adaptácií organizmov k prostrediu	33
3.6. Ekosystém	35
3.6.1. Charakteristika, štruktúra a funkcie ekosystému.....	35
3.6.2. Vývoj ekosystémov	37
3.6.3. Kolobeh látok a tok energie v ekosystéme.....	40
3.6.4. Produktivita a produkcia ekosystému	41
3.6.5. Trofické reťazce a trofické vzťahy organizmov.....	42
3.7. Pojem, význam a hranice biosféry	47
4. PRÍRODNÉ ZDROJE	49
4.1. Pojem, význam a klasifikácia prírodných zdrojov	49
5. PÔDA AKO ZLOŽKA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA	53
5.1. Vznik, pojem a význam pôdy.....	53
5.2. Európska charta o pôde	53
5.3. Úrodnosť – bonita pôdy	54
5.3.1. Kvantifikácia vlastností najúrodnejšej pôdy	54
5.4. Funkcie pôdy	55
5.5. Morfogenetický klasifikačný systém pôd Slovenska	56
5.6. Pôdny fond	57
5.6.1. Vývoj výmery poľnohospodárskej pôdy	58
5.7. Degradácia pôd.....	59
5.7.1. Chemická degradácia pôd	60
5.7.2. Fyzikálna degradácia pôd.....	62

5.7.2.1. Protierózne opatrenia na ochranu pôdy	65
5.7.3. Biologická degradácia pôd	68
5.8. Znečisťovanie pôdy a jeho vplyv na ďalšie zložky životného prostredia	68
5.9. Produkčná schopnosť a produkčný potenciál pôd	69
5.10. Základné vlastnosti pôdy, ich vzťah k ochrane životného prostredia	69
5.11. Princípy súčasnej bonitácie poľnohospodárskych pôd	70
6. VODA AKO ZLOŽKA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA	72
6.1. Výskyt vody v prírode	72
6.1.1. Zrážková (atmosférická) voda	72
6.1.2. Povrchová voda	73
6.1.3. Podpovrchová voda	73
6.1.3.1. Pôdna voda	74
6.1.3.2. Podzemná voda	74
6.2. Význam a funkcie vody v životnom prostredí	75
6.3. Bilancia vody na Zemi a hydrologický cyklus	75
6.4. Vodné zdroje Slovenskej republiky	76
6.4.1. Povrchové vody	76
6.4.2. Podzemné vody	76
6.4.3. Pôdne vody	77
6.5. Požiadavky na kvalitu vody	77
6.5.1. Požiadavky na kvalitu pitnej vody	77
6.5.2. Požiadavky na úžitkovú a prevádzkovú vodu	78
6.5.3. Požiadavky na kvalitu povrchovej vody	79
6.5.4. Požiadavky na kvalitu závlahovej vody	79
6.6. Znečisťovanie vodných zdrojov	81
6.7. Odpadová voda	83
6.8. Eutrofizácia povrchových vôd	83
6.9. Samočistenie vody	85
6.10. Čistenie odpadových vôd	85
6.11. Ochrana vodných pomerov a vodárenských zdrojov	86
6.11.1. Chránená vodohospodárska oblasť	86
6.11.2. Ochranné pásma vodárenských zdrojov	87
6.11.3. Referenčná lokalita	89
6.11.4. Citlivé oblasti	89
6.11.5. Zraniteľné oblasti	90
6.11.6. Ochrana vôd pred znečistením dusičnanmi z poľnohospodárskych zdrojov	90
7. ATMOSFÉRA AKO ZLOŽKA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA	91

7.1. Definícia, význam a vznik atmosféry	91
7.2. Stratifikácia atmosféry	91
7.3. Znečisťovanie ovzdušia.....	94
7.3.1. Zdroje znečisťovania ovzdušia.....	95
7.3.2. Látky znečisťujúce atmosféru	96
7.3.2.1. Zlúčeniny síry.....	96
7.3.2.2. Zlúčeniny dusíka	100
7.3.2.3. Zlúčeniny uhlíka.....	102
7.3.3. Skleníkový efekt a zoslabovanie ozónovej vrstvy	106
7.3.4. Škodlivé účinky znečisteného ovzdušia.....	109
7.3.4.1. Negatívne účinky znečisteného ovzdušia na človeka	110
7.3.4.2. Negatívne účinky znečisteného ovzdušia na zvieratá	115
7.4.3. Negatívne účinky znečisteného ovzdušia na rastliny	117
7.4.4. Negatívne účinky znečisteného ovzdušia na vodné zdroje a pôdu	120
8. KRAJINA A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	123
8.1. Charakteristika, základné pojmy a definície krajiny	123
8.2. Európsky dohovor o krajine	125
8.3. Stručný prehľad vývoja krajiny.....	127
8.4. Základné vlastnosti krajiny a štruktúra krajiny	130
8.5. Základné typy krajiny, typizácia krajiny a jej rozdelenie	132
8.5.1. Charakteristika a rozdelenie prírodnej (naturálnej) krajiny	133
8.5.2. Charakteristika a rozdelenie kultúrnej (antropogénnej) krajiny.....	134
8.6. Funkcie krajiny.....	135
8.7. Komplexná starostlivosť o krajinu	136
8.8. Ekologická stabilita krajiny.....	136
8.9. Obnova krajiny a RE-aktivity	137
8.10. Zeleň (Vegetácia)	137
8.11. Kategorizácia vegetácie v jednotlivých typoch krajiny	139
8.11.1. Poľnohospodárska krajina.....	139
8.11.2. Urbanizovaná krajina	141
8.11.3. Lesná krajina	141
8.12. Význam a funkcie zelene v krajine a životnom prostredí	141
8.12.1. Produkčná (ekonomická) funkcia.....	142
8.12.2. Ekologická funkcia.....	143
8.12.3. Environmentálna funkcia	144
9. VPLYV POĽNOHOSPODÁRSTVA NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	145
9.1. Agrochemikálie v poľnohospodárstve	146

9.1.1. Ekologické aspekty aplikácie priemyselných hnojív	147
9.1.2. Ekologické aspekty aplikácie prípravkov na ochranu rastlín.....	153
9.2. Dopady živočíšnej výroby na životné prostredie	156
9.2.1. Odpady zo živočíšnej výroby	156
9.2.1.1. Maštal'ný hnoj	156
9.2.1.2. Hnojovica	157
9.2.1.3. Močovka.....	158
9.2.1.4. Zásady skladovania a aplikácie hospodárskych hnojív na poľnohospodársku pôdu z hľadiska životného prostredia	159
9.2.2. Konzervovanie krmív a ochrana životného prostredia.....	160
9.2.2.1. Silážne šľavy	161
9.3. Vplyv techniky a poľnohospodárskych technológií na životné prostredie	161
9.3.1. Vplyv poľnohospodárskej techniky a technológií na pôdu.....	163
9.3.2. Vplyv poľnohospodárskej techniky a technológií na vodu.....	164
9.3.3. Vplyv poľnohospodárskej techniky a technológií na ovzdušie.....	165
9.3.4. Vplyv poľnohospodárskej techniky a technológií na biotu.....	167
10. OCHRANA PRÍRODY A KRAJINY	169
10.1. Historický vplyv ľudskej spoločnosti na krajinu	169
10.2. Pojem a význam ochrany prírody a krajiny	170
10.3. Všeobecná ochrana prírody a krajiny.....	174
10.3.1. Základné práva a povinnosti pri všeobecnej ochrane prírody a krajiny.....	174
10.3.2. Všeobecná ochrana rastlín a živočíchov	174
10.4. Osobitná ochrana prírody a krajiny	175
10.4.1. Územná ochrana prírody a krajiny a jej stupne.....	175
10.4.1.1. Kategórie chránených území.....	179
10.4.2. Druhovú ochrana prírody a krajiny	182
10.4.2.1. Chránené druhy	182
10.4.2.1.1. Chránená rastlina.....	183
10.4.2.1.2. Chránený živočích.....	183
10.4.2.1.3. Kategórie a stav ohrozenosti druhov rastlín a živočíchov v SR.....	184
10.4.2.1.4. Chránený nerast a chránená skamenelina.....	186
10.4.3. Ochrana drevín	186
10.5. NATURA 2000	187
10.6. Zodpovednosť za porušenie povinností na úseku ochrany prírody a krajiny.....	188
11. ODPADY A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	189
11.1. Zákon o odpadoch v Slovenskej republike	189
11.1.1. Odpadové hospodárstvo Slovenskej republiky	191

11.1.1.1. Hierarchia odpadového hospodárstva Slovenskej republiky	191
11.2. Základná kategorizácia odpadov v Slovenskej republike	192
11.3. Vybrané pojmy súvisiace s predmetnou problematikou	193
11.4. Vybrané technológie zhodnocovania a zneškodňovania odpadov v SR	193
11.4.1. Technológia kompostovania	194
11.4.2. Technológia recyklácie	197
11.4.3. Technológia spaľovania	199
11.4.4. Technológia pyrolýzy	201
11.4.5. Technológia metanizácie	203
11.4.6. Technológia skládkovania	204
12. MONITORING ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA	209
12.1. Definície a význam monitoringu životného prostredia	209
12.2. Predmet a rozdelenie monitoringu životného prostredia	210
12.3. Čiastkové monitorovacie systémy	212
12.4. Informačný systém životného prostredia (ISŽP)	219
13. ENVIRONMENTÁLNE PRÁVO	221
13.1. Predmet, cieľ a pramene environmentálneho práva	221
13.2. Ústavnoprávna úprava	221
13.3. Zákonná úprava	222
13.3.1. Starostlivosť o životné prostredie	222
13.3.2. Štátna správa starostlivosti o životné prostredie	223
13.3.3. Environmentálny fond	223
13.3.4. Posudzovanie vplyvov na životné prostredie	224
13.3.5. Prevencia závažných priemyselných havárií	224
13.3.6. Environmentálne označovanie výrobkov	224
13.3.7. Environmentálne manažérstvo a audit	225
13.3.8. Integrovaná prevencia a kontrola znečisťovania životného prostredia	225
13.3.9. Ochrana prírody a krajiny	226
13.3.10. Geneticky modifikované organizmy	226
13.3.11. Vodné hospodárstvo, ochrana akosti a množstva vôd a ich racionálneho využívania a rybárstva s výnimkou hospodárskeho chovu rýb	227
13.3.12. Ochrana ovzdušia a ozónovej vrstvy Zeme	228
13.3.13. Obchodovanie s emisnými kvótami	229
13.3.14. Ochrana a využívanie poľnohospodárskej pôdy	230
13.3.15. Odpadové hospodárstvo a obaly	231
13.3.16. Geologické práce	232
13.3.17. Environmentálne škody	233
POUŽITÁ LITERATÚRA	235

ÚVOD

„Nahliadnite hlboko do prírody a potom všetkému lepšie porozumiete“

Albert Einstein

Súčasná doba prináša dynamický vývoj vedných disciplín, nakoľko sme neustále svedkami zavádzania nových postupov, systémov, technológií, ale hlavne novelizácie legislatívy. Snahou autorského kolektívu je prostredníctvom predloženej učebnej pomôcky poskytnúť študentom jednotlivých študijných programov Fakulty agrobiológie a potravinových zdrojov, samozrejme aj s ich využitím v rámci ostatných fakúlt Slovenskej poľnohospodárskej univerzity, nevynímajúc širokú odbornú a laickú verejnosť. Obsah predloženej učebnej pomôcky rešpektuje aktuálne poznatky v oblasti ochrany a tvorby životného prostredia.

Cieľom predloženej učebnej pomôcky, skrípt k predmetu „Ochrana a tvorba životného prostredia“ je vysvetliť študentom základné pojmy v oblasti životného prostredia, pomôcť pochopiť ekologické základy životného prostredia, charakterizovať prírodné zdroje, poskytnúť informácie o jednotlivých zložkách životného prostredia, pôde, vode, atmosfére, krajine, ochrane prírody, produkcii a likvidácii odpadových látok a monitoringu životného prostredia. Sme svedkami intenzívneho rozvoja civilizácie, neustále sa zvyšujú nároky na spotrebu vody, dochádza k veľkým záberom pôdy, nadmernej produkcii odpadových látok, k ohrozeniu biodiverzity, na každom kroku sa stretávame s globálnymi problémami, ktorým je potrebné venovať náležitú pozornosť. Z uvedeného dôvodu je našou morálnou povinnosťou venovať zvýšenú pozornosť štúdiu problematiky ochrany a tvorby životného prostredia.

Za odbornú a obsahovú stránku zodpovedajú autori skrípt. Autorský kolektív úprimne ďakuje recenzentom za posúdenie predloženého textu, za podnetné rady a pripomienky, ktoré boli v plnej miere akceptované.

Kolektív autorov

Autori	doc. Ing. Jana Ivanič Porhajašová, PhD. doc. Ing. Peter Ondrišík, PhD. Ing. Mária Babošová, PhD. RNDr. Kornélia Petrovičová, PhD. doc. RNDr. Jana Urminská, PhD.
Názov	OCHRANA A TVORBA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA
Určené	Pre študentov SPU
Vydavateľ	Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Vydanie	Prvé
Vytlačené	Október 2021
Náklad	500 kusov
Počet strán	242
AH – VH	21,82 – 22,18
Tlač	Vydavateľstvo SPU v Nitre
ISBN 978-80-552-2389-6	Cena 5,50 €

Rukopis neprešiel redakčnou úpravou vo vydavateľstve.
Za odbornú náplň vydania zodpovedajú autori.

